

SIMAI KRISTÓF ÉS A «HÁZI ORVOSSÁG».

Simai Márton Kristóf egyike volt a mult század azon íróinak, kiknél nem a tehetséget, hanem a lelkesedést és szorgalmat kell méltányolnunk. Az ő munkálkodása téglahordás a nagy épülethez csupán, de «a fénytelen és hasznos munka is ösmertetésre és hállára méltó». (Toldy.) Mikor ő buzgólkodott, támogatva több és tehetségesebb társaktól, a magyar irodalom emelésén, igazában szükség volt a szorgalmas, ha nem is épen nagy tehetségű munkásokra. Nem jelöl magas fejlődési fokot munkálkodása, de azért nincsen hasznos eredmények híján. Tudjuk, hogy a magyar dráma az iskolai drámákból indult fejlődésnek s az első drámaírók tanárok, papok, szerzetesek voltak. Ezek közül válik ki Simai érdemes alakja. Ő 1742 november 8. hazánkban akkor még igen kis városában, Rév-Komáromban, középsorsú katolikus szülőktől született. Atyja Simai István, anyja Söcs Borbála volt, és a keresztségben Márton nevet nyert.¹⁾ A középiskolákat szülővárosában végezte s huszonhárom éves korában²⁾ a piaristák közé állott, 1765 február 25. a szokásos próbaidőt az özv. gróf Pálffy Pálné alapította piarista-klostromban, Privigyén töltve ki. 1768-ban Nagy-Kanizsán a latin nyelv tanára. Nem sokkal előbb (1760-ban) a piarista-rend Gusztinyi püspök ösztönzésére elhatározta, hogy a gymnasiumból felvett fiatal tagjainak figyelmét a bölcelet, természettudományi s történelmi szakok, különösebben az ókori remekek tanulmányozására irányítandó, bölceleti tanfolyamot létesít. Mert úgy volt meggyőződve, hogy a bölcelet az, mely tagjai figyelmét majdan az általános cultura felé irányozza és a szaktanulmánynál rendszeren beálló egyoldalúság ellen erős védőfalat képez. 1769—72 e tanfolyamot látogatja Simaink Nyitrán, melyet elvégezve, a következő évben Kecskeméten, majd Kalocsán találjuk.

Itt már más oldaláról is ismerhetjük meg. Az ókori remekek tanulmányozása közben figyelmét legerősebben a drámairodalom kapta meg. Az egyetlen költői műfaj, mely a siker közvetlen forrása

¹⁾ Ft. Molnár János komáromi apátplébános úr szives közlése szerint.

²⁾ A komáromi anyakönyvbe ez van bejegyezve: «Datum adtestatum ituro ad RR. PP. Piaristas, gratis 25 Feb. 1765.»

lehet. Ez erős inger hatása alatt az ébredező irodalom vezérférfiai, Bessenyei, Kazinczy, Péczeli, Révai, a drámában is megkísérik erejüket. A legtöbb rájön, hogy nincs hozzá hivatása és pusztá fordító lesz aztán, mihez a hazafias eszme: hogy a játékszín a magyarság erős oszlopa, jelentékeny buzdítóul szolgált. Révai írja:

Magyar Játékszínnel rakd meg Városodat,
Hódítsd oda hazatérő Leányidat.
Ne félj, Férjeiket mind oda vezetik,
Egyszer valójában ha azt éreztetik,
Mi furcsák lehetnek tréfás alakosid,
Mi szívet érdeklők komor játékosid:
Mi édes a Nyelved az éneklésekre,
Mi erő száll azzal a gyengült szivekre — —
Házadból sok káros szokást kikergettél. *)

Simai is megpróbálkozik ilyenek készíttetésével, de mikor tapasztalja, hogy ahhoz különösen nagy élettapasztalat, éles s mélyre ható szem, mély emberismeret kívántatik, hova tovább arra az eredményre jut, hogy ő eredeti darabjaival vajmi kis sikereket érhet el. Mert mint Toldy (Emlékeszédében) megjegyzi: «Szűk körű életből fiatalon még szűkebb négy fal közé szorulva, gyarapodott ugyan azon nemében a stúdiumoknak, melyeket könyvek segedelmevel meríthetünk; de ugyanazon mértékben távozott azoktól, miknek iskolája a világ, az ezer változatú élet». Másrészt tapasztalja, hogy a magyar irodalom emelésére e korban igen nagy szükség van, különösen a mi a szépirodalmat illeti. Mindenekfölött a magyar nők elnemzetlenedése az, mely lelkét leköti s egy elhatározásra készti: számukra már kész vigjátékát: «A mesterséges ravaszsgot» kibocsátani. A nőnevelés a XVIII. században elhanyagolt és kezdetleges volt, de mindenképen — nem magyaros. Még 1825-ben is szónoklat közben azt említették: «A leánynevelő intézetekben szó sincs a magyar nyelvről s ha az igazgatók netalán őket meglátogatják, soha csak kérdésben sem teszik, ha leánykáim tudtok-e magyarul?» Sőt egyáltalán nem is szerették őket taníttatni. Molnár Borbála költőnő atyja csak olvasni tanítá meg, írni nem, nehogy tudományát

*) «A magyar öltözet és nyelv állandó fenmaradásáért való óhajtozás.» Csaplár, *Révai élete* III. 273. lap.

szerelmes levelek firkálására fordítsa. Jellemző a kor elfogultságára Nemesényi Adolf képzett kegyesrendi szerzetes nézete, melyet gr. Károlyi Sándorral közöl: «Minek tanulnának az asszonyok, mivelhogy sz. Pál apostol szerént: nem tanéthatnak! Nem tanulnak, mégis eleget tudnak ők, legfőbbképen midőn a férfiak ellen trutzszolni kell: mi következne tehát, ha még tanulnának?» Szerzetestársának e nézetében Simai Kristóf (a «Kristóf» szerzetesneve) nem osztozott. Minekutána darabját Kecskeméten előadatta s azt «számosak javallották jelenlételeikkel», 1773-ban kiadta. Előszavában, a magyar nőkhöz fordulva, írja: «Első zsengeje vala ez igyekezetemnek, melynek hogyha betsét fogom látni, azon leszek, hogy többeket, s jobbakat a multságodra szerezhessenek». Azonban kétes, hahogy-e darabja eredeti? A darabot nagy tetszéssel fogadták a nagyenyedi reformatus collegiumon elkezdve; Gyöngyösön, Baján, Kalocsán, N.-Károlyban egyaránt élénk tetszésnyilvánítások közt adták elő, sőt «1785-ben mind a pesti, mind a budai játékszínen»¹⁾, 1789-ben a pesti seminariumban is.

Simai 1774-ben Bécsbe megy²⁾ theológiát hallgatni s a következő években Pesten s majd másodizben Kecskeméten az ékesszólás és költészet tanára 1778-ig, a mikor Kassára helyezik át.³⁾ Ő kezdettől fogva hajlandóságot érzett a művészetek iránt s tökéletesítve magát a rajzolás és építészettudományában, azt harminczegy évig tanítá, 1790-ig Kassán, majd 1829-ig Kőrmöczbányán és pedig, mint suffragiumában olvashatni, «mindig telyes egészség és közhelyeslés mellett». Kassán jelentősebben fordult a magyar irodalom emelésére irányuló moz-

¹⁾ *Hadi es más nev. tört.* 1791. Úgy látszik e két előadást műkedvelők rendezték.

²⁾ *Magy. Hirmondó* 1781. 88. levél: «Simai, miután Bétsben, tudományjának gyarapítása végett, alkalmas ideig tartott mulatásáról megérkezett» — elfoglalja helyét az Académián Kassán.

³⁾ Már 1791. dicséri Beke Márton kőrmöczbányai piarista beszédében Simait és állítja, hogy darabjai «esmeretesek a hazában». Levelezésben állott Batsányival és Révaival is. Több helyt találunk erre czélzást. Batsányi ime írja br. Orczyhoz (1788 ápr. 15.): «Irja *Revai Simaihoz* bocsátott levelében, hogy Nagysád kinyomatott verseit is küldi. Égek kívánságomban azokat olvasni!» De e levelei nyomtalanul elvesztek.

galmakhoz.¹⁾ — Az 1788-ban Batsányi, Baróti Szabó Dávid és Kazinczy által alapított «Magyar Társaság» tagjai közé állván, ennek mozgalmaiban és működésében tekintélyes szerepet játszott. A társaság folyóiratában a «Magyar Muzeumban» «A váratlan vendég» cz. Plautus «Mostellariája» után írt vigjátékát közölte.²⁾ S midőn Batsányinak Kassáról távoztában a folyóirat megszűnt s maga Simai Körmöczbányára helyeztetett át, drámai munkálkodását nem hagyta abba, 1790-ben «Igazházi» cz. fordítását — melyet Budán még ez év okt. 15., ismételve 18-án — előadtak,³⁾ majd 1742-ben az Endrödy szerkesztette «Magyar Játékszín»-ben Molière-től a «Zsugori»-t fordításban adta,⁴⁾ 1792-ben a «Házi orvosság»-ot, — melylyel jelenleg behatóbban fogunk foglalkozni, — s már a következő évben jelent meg Budán: «Gyapai Márton» cz. vigjátéka.⁵⁾

Mint tanár Kassán a tankönyvekben beállt hiányt akarván pótolni, a «Nemzeti kis Oskolákban taníttatni szokott Fizikát (Természetről való Tudományt) és Ethikát vagy Erkölcsei Tudományt»

¹⁾ Mint a lelkes Blaho Vincze ferenczrendi szerzetes tanítványa foglalkozott a régi hűnszékelly írás kérdésével. L. Szabó Károly, *A régi hűnszékelly írásról*. B. Szemle. V. köt. 139. lap.

²⁾ Révai a «Candidatus»-ok közt őt felsorolva, e darabjára megjegyzi: «Felicissimo — natus est genio ad scribendas et vertendas Patrio Sermone comedias, easque ad indolem Linguae sale et facetiis Plautinis apte et festiue adspergendas». 87. l.

³⁾ Az első előadásról írja a *Hadi történetek* tudósítója: «Az ország bírása, br. Orczy Ő Excellájok, sőt minden jelenlevők tapsoltak örömtükben és igen soknak ítéltek első próbában». A darabot Révai már 1787 ki akarta adni, mint azt Ráday Gedeonhoz írt leveléből látni. Csaplár id. h. II. 276. lap.

⁴⁾ Kazinczy írja br. Orczynak (1788 szept. 12.): «Mi Kassán nem igen hevertünk. Az én Gessnerem sajtó alatt van. Simai a Molière Fősvényét [fordítja], kit ő szűkmarkúnak akart nevezni, de tanácsomat követvén Sugorinak hív». E szerint már 1788-ban belekezdett a Molière magyarításába, de csak 1792-ben jelent meg. Már ugyanezen év febr. 14-én Komáromban a diák ifjuság által a szegények «hasznára» előadatott a komáromi gymnasiumban, még pedig, mint azt a *M. Hirmondóban* (28-ik szám) olvashatni: «a Nézők, kik számosan voltak, kéztapsolásokkal jelentték teljes meglegedéseket».

⁵⁾ Szándékozott Kotzebue «Fiúi szeretetből lett fítonálló Tolvaj» cz. darabját is lefordítani, de mivel a bécsi színházban előadását betiltották, szándékáról lemondott. Ugyane darabot Verseghi F. is leakarta fordítani.

készített el.¹⁾ Kassán azonban az irodalmon kívül az építészet-tannal is behatóan foglalkozott; tudomásunk van egy eredeti «találmány»-áról, melyet a *M. Hirmondó* tudósítója ilyenképp ír le: «E találmány arra való, hogy az ember testének, minden fárasztás nélkül, illendő mozgást szerezzen, mely okból azoknak igen hasznos lehet, valakiknek sokat ülniök kellettik. Mert a sok ülésből következni szokott nyavalyákat hathatósan elhárítja. Készített is már a megnevezett Tudós Hazafi egy ilyen alkotmányt, melyet is minden ahhoz értő emberek, a kik látták, helybe hagyni méltóztattak. Akármely szobába bé lehet helyheztetni. Legfeljebb is csak 3 Aranyba kerül; s minden asztalos vagy áts megtsinálhatja.»²⁾ De midőn az 1792-iki országgyűlés után, a magyar színészet ügye ismét hanyatlásnak indult, ő czellájába zárkozva szótárírással kezd foglalkozni (Toldy, Emlékbeszéd). Roppant gyűjtemény az, melyet ő itt nagy fáradsággal és kitartó türelemmel összehalmozott. 1809—10-ben «Végtagokra szedetett szótár» cz. rimtára két kötetben meg is jelent, de a másik, melyet ő «Nagyszótárnak» nevezett el s mely N-ig tisztázva is van, sokkal értékesebb munka. A legbővebb magyar szótár; a kész tizenhárom bőtü szint annyi nagy terjedelmű foliánst tölt be. A zsebszótárt dolgozó bizottság használta munkálódásában. — 1828 sept. 19.³⁾ nyugalomba lépett s a király érdemei fejében már két évvel azelőtt aranypénzzel tüntette ki.⁴⁾ Nem sokkal utóbb Selmezbányára

¹⁾ «Adornavit præterea in usum Minorum Scholarum et Physicæ et Ethicæ compendium». Révai, *Candidati*.

²⁾ «Adparat nunc et Architecturam proprie in usus Oeconomicos». Révai, *Candidati*.

³⁾ A komáromi anyakönyv szerint: «Excepit 1828. 19. Septembr. pro Pensione».

⁴⁾ Ez tünnevény lefolyását a «Hazai és Külföldi Tudósítások»-ban (1826. II. 49. sz.) igen érdekesen találjuk leírva. A levél, mely Körmezbányáról (1826 nov. 29-éről) kelt, így hangzik: «Nov. 26. napján egy jeles és nagyon örvendetes történet adá magát elő. Felséges Apostoli királyunk, legkegyelmesebb Urunk, a ki az érdemet mindenkor nagyon betűlni és bővségesen meg szokta jutalmazni; Nagyon Tisztelendő Pater *Simai Kristóf*, kegyes oskolai szerzetes papnak 50 egész esztendeig a Rajzoló iskolában fíradhatatlanul, ditséretesen és előmenetelesen tett érdemeit tekintvén, a középrendű (mintegy 15 aranyat nyomó) Arany érdempénzzel kegyelmesen méltóztatott megjutalmazni. Ezen érdem vagyis jutalom Aranypénznek által adása a Felsőségőtől tekintetes *Jekelfalusi Lajos*, Nemes szabad királyi

vonult, hol mint aligazgató csendes nyugalomban élte végnapjait. Eközben egy mondhatlan örömet is megért. Ő, ki már az 1790-iki országgyűlésre benyújtott kérelemben az akadémiai tagságra ajánlott tagok közt volt felsorolva, egyike volt azon háromnak, kik a régen várt akadémia felállítását megérték. (Görög Demeter, Batsányi és Simai.) Az 1832 aug. 28. és 29-én tartott nagygyűlésre megjelent, hol «fiatalodás, meglegedettség, figyelem terjedett el tisztes homlokán» . . . «Lelke nyelvén lebeg — mondá az érdemekkel megrakott, érdemjellel diszített tisztes ősz, — de jött Selmeczről, láthatni még várt intézetét nemzetének.»

Ez volt a végső öröm, — s legnagyobb talán! — az érde-
mes férfiú életében, mert már a következő év (1833) jul. 14. szél-
hűdés érte s élte 91-ik évében meghalt. Az akadémiában Horváth
Endre és Toldy Ferencz ülték meg emlékezetét; első, róla

bányavárosunk érdemes Birájára lévén bizva, minekutánna az istentisztelet után a Városnak érdemes Elölülői az egész királyi pénzverő kamarának Tisztviselői, a számtalan öszvesereglett Néző Nép között a Városi tanács-
háznak ülő tágas szobájába az oskolába járó ifjúsággal s azoknak nagyon tudós tanítóival öszvegyülekeztek volna, elsőbben felolvastattak a Nagy-
méltóságú M. kir. Helytartótanátsnak Ő felségétől vett királyi és a Tудо-
mányok kir. fő-Igazgató Tisztségétől érkezett Rendeléseit, azután a fenn
nevezett nemes Városunk érdemes Birája előadván ezen öszveseregletnek
okát, a feljebb említett Tisztelendő eléltesedett öreg Urnak az Oskolai
tanítás mellett tett érdemeit szép ékes deák szólással előterjesztette és
annak a Felsőleges Urunk kegyelmes ajándékul küldött Aranypénzt a mel-
lyére tűzte, mellyre nevezett Tisztelendő Ur rövid, de fontos deáksággal
felelvén, Ő felségének ezen Nagy kegyelmét és azoknak kik e jeles dolog-
ban fáradoztak szépen s nagy örömmérséssel megköszönte kegyes jóvoltukat.
mellyre az egész Szála háromszorosan öröm Vivát kiáltással zengedezett.

Jeles emlékezetet érdemel a Nemz. Oskolák tisz. *Directorának* a
tanuló Ifjúsághoz mondott szívreható ékes beszéde, mellyel szívökre kötötte,
hogyha Jutalmát akarják fáradozó jövődöbeli munkálkodásoknak venni,
melly híven és szorgalmatosan kellessék eljárni hivataljokban. Ezekután
előállott *Gamba Vindelin* Ur, a választott Polgárság egyik tagja és szép
deák versekkel befejezte az egész magasztalás napjait.

De mi az ilyes nevezetes napot követni szokta, a Nemes Városnak
szin Népe és Urasága a Plébániára lévén hivatalos, ott egy válogatott fris
ételekből készült gazdag és regularis ebéddel megvendégeltetvén, Tokaj
borral megtelt poharakkal ő felségének betses életéért és tartós egész-
ségéért vigan ürtgették!

Éltesse is az Ur Isten ily kegyelmetes és az Érdemet megjutal-
mazni tudó Felsőget!

emlékezvén, ilyenén jellemző kifejezéssel élt: «Ki él méltóbban a hazának mint ki 65 esztendeig annak nevendék virágát ápolja, ifjú csemetéjét serdíti, gyermekeiből férfiakat, támasztó oszlopokat formál; kikben az ország mindannyi atyákat lát, tisztel, szeret; kikben az ő lelke venségében vigad, kiknek szárnyai alatt nyugszik, kik az ő izzasztó gondjait magokévá teszik, kikben az ő haladó kora újabb életre ifjudik?»

(Vége következik.)

LÁZÁR BÉLA.

Martialis V. 24.

Hermes marsi szerelme századunknak,
 Hermes ért valamennyi fegyverekhez,
 Hermes egymaga mester is vivó is,
 Hermes küzdve merő iszony s ijesztés,
 Hermes egy, a kitől a Helius fél,
 Hermes egy, a ki Advolanst lesujtja,
 Hermes győzni tud egy csapást sem ejtve,
 Hermes önmaga váltja föl személyét,
 Hermes kincs a hely-árulókra nézve,
 Hermes gondja a bajnok-hitveseknek,
 Hermes tündököl a dzsidás tusában,
 Hermes iszonyu háromágasával,
 Hermes vak-sisakossan is remegtet,
 Hermes Mars örökös dicsőítője:
 Hermes egymaga három és egyetlen.

Hermes páratlan gladiator volt. Helius és Advolans szintén gladiatorok, még pedig annyira kitűnők, hogy csak Hermes múlta felül.

8. v. azaz: nem fárad bele s azért nem is váltatja fel magát új vívók által.

9. v. a helyárulók azok, a kik hamarabb jönnek a szinkörbe, hogy jó helyet kapjanak, s azt a később érkezőknek drága pénzért átengedik.

12. v. a háromágasával t. i. mint retiarus. Az ilyen hálós-vívó hálót vetett az ellenfelére s aztán szigonyával leszúrta.

13. v. vak-sisakossan t. i. mint andabata, ki szembefödve viaskodott.

P. T. E.